У травневому лісі хвилі квітів хлюпають під ноги. А повітря, настояне на ароматах смолини і мокрого листя, приємно дурманить голову. Теплінь… Найдрібніше створіння і те поспішає розплескати по всьому лісі свою весняну радість.

Раптом — вона! Два глянцеві листки біля самої землі. На високому стеблі — кудлате біло-кремове суцвіття…

— Любка!..

Чомусь вимовляю це слово майже пошепки. Вимовляю якось особливо урочисто:

— Любка!..

І вже перед очима стелеться безкрайній степ. І палюче сонце висне над вицвілим безмежжям. І в тому безмежжі — жменька запорізьких козаків.

Кілька днів запорожців переслідували кримські татари. А коли коні та й самі переслідувачі вкрай стомилися, коли не лишилося зовсім харчів, татарський бей махнув рукою: хай тікають — все одно у степу пропадуть без їжі.

А козаки зовсім і не збиралися отак марно пропадати. Бо в кожного на шиї висів амулет, який оберігав від голодної смерті: нанизані на нитку тверді, потемнілі від часу бульбочки. Почали запорожці оті бульбочки жувати — втамували голод, погасили спрагу, поволі стали повертатися сили… Ніхто не загинув. А по дорозі на Січ ще й два татарські загони козаки розбили.

Не раз і не два ставали козакам у пригоді чудодійні бульбочки. Не раз і не два рятували від явної загибелі. Тому й оберігали запорожці

таємницю своїх амулетів, навіть на допитах не зізнавалися, що то за кульки вони носять на шиї.

Та все ж татари якось вивідали таємницю, дізналися, що ці тверді кульки не що інше, як висушені бульбочки любки дволистої. І почали при собі такі амулети носити. А що в степах любка не росте, то добували її у лісових районах України. Відтоді орда грабувала не тільки населення, а й ліси, вивозячи з собою бульбочки чудодійної рослини.

…І ось я схилився над любкою. Ніби в ній нічого примітного немає, і квітка, здається, до перших красунь не належить, а от кожного разу зупиняє мене ця дикунка.

— Іване Михайловичу! — гукаю. — Любку знайшов!

І думаю: певно, до осені в цієї корінь отакенною бульбою стане. Бо ж листки — як дві долоні…

Так, оті бульби — справді диво з див. І це ми знаємо не тільки з переказів про давні пригоди козаків. Ці корінчики немов увібрали в себе дивовижну силу і віддають її при нагоді недужим, вкрай знесиленим хворобою чи глибокими переживаннями людям. І саме за це Носаль чи не найбільше цінує любку серед усього розмаїття лісового зела. І не тільки він один.

Коли викопати любку восени — із землі вилущиться дві бульбочки. Одна бура, зморщена, а друга біла, тверда. Бура — це торішня. Вона вже зробила своє діло: породила і вигодувала рослину, а тепер ні на що не здатна — відпаде і згниє. А біла — це своєрідна комора поживних речовин, і, перезимувавши, їй належить пройти той самий шлях з таким самим кінцем.

Послугувалися любкою свого часу й шарлатани-знахарі. Але не так, як те маємо в народній медицині. Показуючи своїм затурканим клієнтам

двобульбовий корінь, вони казали: "Біла бульба добру силу має і від будь-якої хвороби зцілює. Проведеш навхрест по хворому місцю, і від болячки й сліду не лишиться. А бура — лихо криє: доторкнешся такою до недруга свого, і люта недуга вразить його".

Отак і "лікували".

Цілющі дії кореня цієї рослини були окутані непроглядною таємницею. Про його силу в народі складали легенди. Послугувалися цим коренем навіть ворожки-чарівниці, які буцімто з його допомогою хлопців до дівчат привертали. Що з того "привертання" виходило, по-різному в народних піснях співається та в легендах розповідається, але переказують, що від отих "чарівниць" і назва рослини пішла: "любка".

А може, й не від них, не від того чаклування. Бо в любки не тільки корінь, а й квітка — теж диво. Зараз, коли сонце береться до зеніту, її аромату майже не чути. А як впадуть сутінки, як висіються зорі на небі, то від неї, ніби туман над річкою, незрівнянні пахощі пливуть. Ще тільки наближаєшся до галявини, а вже по аромату вгадуєш, що саме тут десь цвіте любка. Коли ж пощастить відшукати в темних травах квітку, яка зеленкувато відсвічує у блідому сяйві місяця, то тієї миті вона здається однісінькою такою в цілому світі.

Саме за ці пахощі квітка колись була любкою, улюбленицею дівчат, бо пахла, як найкоштовніші парфуми. Зачудований її ароматом, вельми поважний ботанік К. Клюк двісті років тому захоплено писав, що якби десь при пасіці засіяти нею чималий клин, то бджоли збирали б з її квіток найпрекрасніший у світі мед. Не знав, бачте, шановний учений, що бджоли не беруть нектару із квітів любки, що запилюють її нічні метелики. Саме їх, метеликів цих, вона і приманює в сутінках своїм дивним ароматом.

…Приглядаюся пильніше до кудлатого суцвіття. Так, воно досить оригінальне. Кожна квіточка ніби з мармуру виточена… Таки красуня! Як це я раніше додивитися не міг?!

Недарма любка належить до родини орхідних. До тих самих орхідних, яких вважають вінцем довершеності. До тих орхідних, окремі види яких мисливці-колекціонери нерідко здобувають у джунглях Бразилії та Яви, ризикуючи життям.

Коли американського вченого, селекціонера-дарвініста Лютера Бербанка запитали, чи пробував він поліпшувати орхідеї, той здивувався: "Поліпшувати орхідеї? Даруйте, але хто може їх ще поліпшити?"

Звичайно, наша любка поступається яскравістю перед своїми тропічними родичами. Зате вона росте поруч. Ось вона. Хочеш — доторкнися, хочеш — так милуйся.

Галявинка невеличка, просто кілька десятків квадратних метрів. Тут і суниці, і веснівка дволиста. Ага, ось і ще одна кремова квітка, а там ще.

Любку дволисту і зараз дуже поважають у народі. Не один старається перенести її з лісу до себе у квітник чи садок. Але, перенесена, вона, як правило, гине. Тому дехто вважає, що цю дикунку взагалі не можна приручити.

Та воно не так. Любка прекрасно почуватиметься біля хати, коли на неї падатиме легенька тінь дерева та коли ростиме у "своїй" землі. Чому у "своїй"? Корені любки можуть жити тільки поруч з грибницею певних грибів. Якщо в землі такої грибниці немає, любка одразу ж загине. Тож пересаджувати її треба з грунтом, у якому вона росте.

— У моєму садку оселилися дві,— розповідає Носаль. — Візьму їм для компанії ще й з цього лісу.

Він присідає біля однієї рослинки. Лезом довгого ножа обводить довкола круг сантиметрів п'ятнадцять у діаметрі і починає обережно виважувати землю. Незабаром на тому місці вже чорніє глибоченька ямка, а поруч лежить земляний диск, у центрі якого красується любка. Іван Михайлович акуратно загортає диск у газету і вмощує обережно в рюкзак.

Ніяк не доберу, чого це Носаль вибрав такий непоказний екземпляр, коли за кілька кроків ростуть просто-таки красуні — широколисті, високі!

Іван Михайлович помічає моє здивування, пояснює:

— Ця майже на самій стежці всілася. Хтось ітиме, не вглядить та й розтопче. То хай у мене росте, так для неї буде якщо не краще, то принаймні безпечніше…

Переходимо галявину повільно, щоб ненароком не наступити на любку. Он попереду ще одна цвіте — строга, урочиста, ніби десятикласниця на випускному вечорі.

Бризки веселки

Нашу розповідь можна було б почати так. Жили собі дід та баба. Дід сіяв пшеницю і всяку пашницю, та рибу ловив, та дрова рубав, а баба город порала, корову доїла та вареники варила. А ще біля хати розводила силу-силенну квітів: і червоні півонії, і кручені паничі, і зірчасті айстри, і ще всякі-превсякі.

Прийде неділя, посідають старенькі та й милуються квітами — не намилуються. Дітей своїх не мали, то квіти їм утіхою були.

Та от минули роки. Дід ще більше постарів, знесилів, а баба вже й померла. Журиться старий: дружини немає і квіти без її ласкавих рук переводяться — зовсім самотній лишається.

Коли це якось навесні бачить: біля хати щось буйно зазеленіло, а потім зацвіло синьо-синьо. Дивується дід: зроду таких квітів не бачив. Не впадав коло них, не доглядав — а вони цвітуть. Наступної весни ще густіше закущилися, ще яскравіше засиніли.

І зрозумів старий: це дружина вість посилає, щоб утішити його, звеселити. Розповів про це сусідам, а заодно й квітами тими поділився.

Відтоді й оселилися у квітниках півники, бо це про них ми тут мову вели. Догляду їм особливого не треба, до грунту теж невибагливі. Зате кожної весни звеселяють зір щирою синьою усмішкою.

А можна і так розповісти.

Одного разу нахилилася веселка до річки, щоб води набрати. Аж тут чує, соловейко на калині тьохкає-заливається. Заслухалася, замріялась, та й незчулася, як загубила трохи своїх кольорів. Упали ті кольори додолу й перетворилися на півники. Тому-то веселка у травні завжди над квітниками повисає, півників вишукує. Та хіба визбирає, коли їх стільки наросло?!

Можна і ще по-іншому.

Давним-давно, тисячу чи, може, й більше років тому, розцвів на світі перший півник. Хтозна, якого він був кольору, але квітка його полонила своєю красою птахів та звірів. Три дні цвів півник, і три дні милувалося ним усе живе. А коли дозріло насіння — птахи підхопили його й рознесли по всьому світі. На півночі із насіння виросли півники голубі, як тамтешні озера, на півдні — золотаво-жовті, як піски пустелі, на сході — червоні, як вранішнє сонце, на заході — темно-сині, як літній вечір.

Від оцих темно-синіх і походять дикі півники угорські, подивитися на які ми, власне, й прийшли на Вишневу гору, знамениту на Поліссі своєю рідкісною рослинністю. У двох інших місцях, де раніше нам траплялися ці приземкуваті темно-сині відлюдки, ми нинішньої весни їх так, на превеликий жаль, і не знайшли.

Проте й тут не повезло: ходили-ходили і нічого не виходили. Та й дощ, як на те, несподівано вперіщив. І такий рясний, що довелося ховатися під розлогий кущ.

Тут і підійшов до нас хлопчина, що під горою корів нас. Зняв свою довгу накидку з прозорої плівки і подає Іванові Михайловичу.

— А сам як? Змокнеш, либонь, — відмовляється Носаль.

— Вищий виросту…

Хлопчину звали Сашком. Так, він тут все-все знає, бо щодня пасе худобу. І півники не раз бачив.

— Півники як півники, нічого особливого! Подумаєш… У кожному квітнику таке добро є…

Воно так. Декотрі господині уже їх і за квіти не вважають — надто непоказні. От лілія, троянда — інша річ…

Та насправді у півників слава не така вже й мала. Сама вже наукова назва "ірис", що у перекладі з грецької означає "веселка", досить промовиста. Великі мислителі древності Теофраст, Арістотель, Діоскорид та інші вважали цю рослину цілком гідною такої прекрасної назви.

Про знаменитий фіалковий корінь, з якого добувають дорогу пахучу олію для парфюмерної промисловості, чув, мабуть, кожен. Але далеко не

всі знають, що корінь цей зовсім не фіалковий, а півниковий. Щойно викопаний із землі корінь півника має різкий, навіть неприємний запах. Та коли його поступово висушити, він набуває на диво приємного запаху фіалки.

Із півників добували зелену та синьо-зелену фарбу. І оця синьо-зелена (її називали лілейною зеленню) була особливо шанована художниками.

Ось що ми розповіли Сашкові. Сказали й про те, що дикі угорські півники — одні з найкрасивіших — зараз мало де збереглися. Сподівалися на Вишневій горі натрапити на них…

Бачимо, зацікавився хлопець. Позирає нетерпляче, чи скоро хмара просуне. Аж ось бризнуло сонце. Заіскрилася-заграла свіжовимита гора, і на душі стало якось урочисто-урочисто.

Подалися ми услід за Сашком туди, де він бачив наші півники. Так, знайшли кілька рослинок, але жодної розцвіченої.

— Ще вчора бачив — цвіли, — розводить руками хлопець. — Певно, якісь бешкетники вирвали…

Що тут вдієш? Пішли ми з Іваном Михайловичем оглядати прилеглі до Вишневої гори крутосхили. Коли це чуємо:

— Сюди! Ходіть-но сюди!..

Кликав Сашко. Хоч наше знайомство було й коротке, але цілком достатнє, щоб зрозуміти: хлопець дарма не гукатиме.

Спішимо за Сашком до обриву.

На самому краєчку, звісивши з уривища добру половину коріння, на вітерці погойдуються дві темно-сині квітки…